

3
810.09

MŪSU RAKSTNIEKI V

JĀNIS ASARS

DZĪVĒ UN DARBĀ

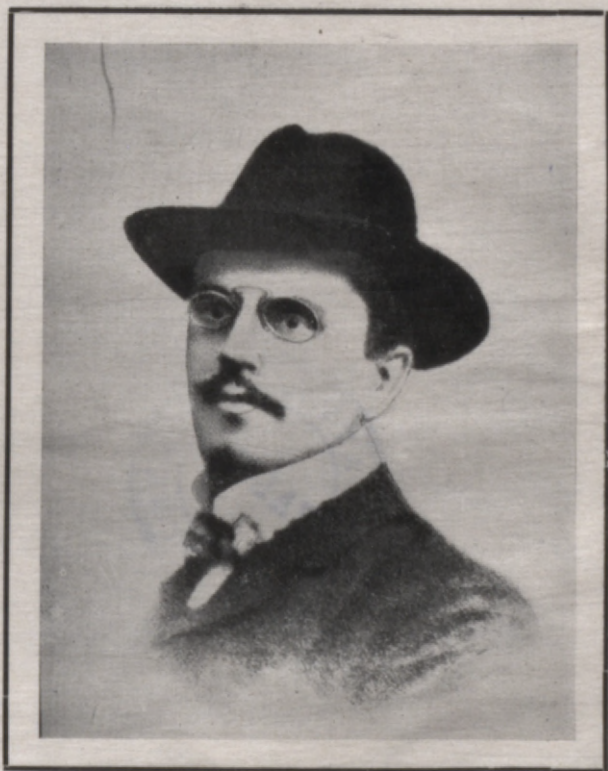
K. DZILĻEJAS

BIOGRAFIŠKI-KRITISKS APCERĒJUMS

O. JĒPES IZDEVNIECĪBA ČĒSĪS UN RĪGĀ

Jānis Āsars

810.09

MUSU RAKSTNIEKI V

Jānis Asars

dzīvē un darbā

K. Dziļlejas

biografiski-kritisks apcerējums

O. Jēpes izdevniecība

Cēsis un Rīgā 1925

L. V. B.
in. 164858

28

56

Iespiests
Rud. Jēpes splestuvē,
Cēsis.

Jānis Asars

dzīvē un darbā

„Jānis Asars paguva tikai pusdarbu. Bet arī šis pusdarbs ir daudz dziļāks un plašāks nekā daža laba latviešu publicista un mākslas teoretiķa mūža strādājums.»

Andrejs Upītis

•W•

V. Krūmiņa zīmējums.

I

Jānis Asars mira smagajā reakcijas naktī, kuŗa nogūlās pār Latviju pēc 1905 g. revolūcijas. Mira jaunībā, pašos darba gados. Bet viņš bija cilvēks, par kuŗu var teikt, ka tas savā darbā ir dedzis un sadedzis. Un — arī paguvis sniegt tik daudz topošai demokrātijas kulturai, ka ar dziļu cienību un atzinību mums nākas atminēties viņu arī vēl šobrīd.

Jānis Asars dzimis 27 februārī 1877 gadā, Kauģuru „Mičkēnos” kā kalpa vīra dēls. Lasīt viņš iemācījies uz savu roku jau 4 gadu vecumā, bet vietējo pagastskolu sācis apmeklēt jau astotā gadā. Kad vecāki uzņēma uz renti Kauguru pag. „Druļļu” mājas un nāk

vairāk pie turības, tad Jānim atveras ceļš uz Heines proģimnāziju Valmierā, bet pēc tās beigšanas — uz Nikolaja ģimnāziju Rīgā, kurā iestājās 1891 gadā. J. Asars ņem dalību skolnieku pašizglītības pulciņā („vakarnieki“), lasa referatus, strādā pie pulciņa žurnala „Uz priekšu!“ Kopā ar dažiem skolas biedriem viņš sastāda rakstu krājumus „Vārpas“ (I—II), kurus izdod R. L. B. Derīgu grāmatu nodaļa zem savas firmas, kaut gan izdošanai vajadzīgo naudu sagādājuši paši jaunekļi. „Vārpu“ I burtnīciņas (1894) ievadā lasām šādus vārdus: „Manuskripts sekošai grāmatiņai iesniegts Derīgu grāmatu nodaļai līdz ar vajadzīgo naudu priekš apgādāšanas drukā. Raksti sarakstīti pēc iespējas viegli saprotamā valodā un sakopoti zem virsraksta „Vārpas“. Lietas labvēļi nolēmuši „Vārpas“ jo plašai izplatīšanai, sevišķi trūcīgāko un mazāk attīstīto ļaužu šķirās.“

Jau no šīm priekšvārda rindiņām redzams, ka šie jaunekļi, kas laiž klajā „Vārpas“, grib būt tādi paši izglītības veicinātāji un izplatītāji tautas masās, kādi bija tā laikmeta „jaunstrāvnieki“ ar saviem rakstiem „Dienas Lapā.“ Tā „vakarnieku“ pulciņā mēs redzam raisāmiem jaunu atzarojumu pie „jaunās strāvas“ koka, kas jo raženi izpletās pie 90-to gadu apvārkšņa.

Šinī pašizglītības un reizē ar to arī „trūcīgāko un mazākattīstīto ļaužu“ apgaismības darbā ģimnāzists Jānis Asars ņem dzīvu, ja ne galveno darbību, kuŗa lielā mērā atgādina ģimnāzistu Kr. Valdemāru ar tādiem pat centieniem. Gribētos pat sacīt, ka starp Jāni Asaru un Kr. Valdemāru viņu darbā jaunekļu gados radusies ja ne apzinīga, tad nejauša paralele: abi vēlas nest gara gaismu tautas masās, abi vēl kā ģimnāzisti laiž klajā grāmatas, kuŗas lai kalpotu šim mērķim: Kr. Valdemārs savus „300 stāstus“, J. Asars — „Vārpas“. Un abiem arī vēlāk bija vienāds liktenis: ciņa ar visādiem šķēršļiem, kalpojot vispārības lietai, bet abiem arī bija lemts

kļūt par ievērojamiem tautas apziņas modinātājiem — tikai katram savā laikmetā, katram savādos apstākļos. Kā Kr. Valdemāram ar savu „jaunlatvietību“ nācās nostāties opozīcijā pret toreizējo intelligences paaudzi, tā tagad J. Asaram jau kā ģimnāzistam nācās idejiski nošķirties no tautiskajiem filistriem: „Toreiz vēl tautiskais laikmets bija valdošais. Arī „vakarnieki“ bija tautisko vadoņu aizgādniecībā un nodarbojās ar latviešu valodu, mitoloģiju, vēsturi u. t. t. Drīz Asars sanāk ar tautiskajiem vadoņiem konfliktā. Viņš neietilpst nospraustajās robežās. Sāk cilāt Bokli. Izstrādā pēc viņa referatu par Anglijas kulturas vēsturi un nolasa to „vakarnieku“ sapulcē. Aizgādnieki to nevarot atļaut un tādēļ noliedz „vakarniekiem“ nodarboties ar šādiem jautājumiem. Asars izstājas ar dažiem biedriem un nodibina jaunu pulciņu.“*) Un tā, sākot no šī laika, mēs vēlāk J. Asaru kā studentu redzam darbojamies „jaunstrāvnieku“ virzienā.

1896 gadā viņš beidz ģimnāziju un iestājas Rīgas politehniskā institutā, ķīmijas nodaļā. Tagad arī iesākas viņa līdzdarbība „Dienas Lapā“, kur viņš sniedz rakstus par visdažādākiem jautājumiem. Tanī pašā laikā viņš kļūst pazīstams arī kā lektors atturības biedrības „Ausekļa“ u. c. priekšlasījumu vakaros. No 1897 gada „Ausekļa“ vakaros bij nākuši pie vārda progresīvie darbinieki (K. Šulcs, D. Bundža, Viļķers-Zvanpūtis, H. Punga, J. Priedītis, J. Jansons u. c.), bet līdz ar plašajiem arestiem 1897 g. maijā, šie darbinieki bija izkļiedēti, un nu viņu vietā nāca jaunie studenti. „Starp studentiem jau pašā pirmā vakarā atdalījās neliela auguma, smuglu seju jauneklis, kuŗš sevišķi populāri prata stāstīt par brājiem Mongolfjeriem un gaisa kuģniecības attīstību, par Koperniku, Galileju un Ņutonu, par Luiju

*) Antons — „Jānis Asars“. Literāriska un biogrāfiska studija. „Izglītība“, 1909, I, 111 lpp.

Pastēru; par Magelana ceļojumiem, ugunsvēmēju kalnu darbību, par spektralanalīzi, par psiholoģijas jaunākiem panākumiem u. t. t., u. t. t., vārdu sakot, par jautājumiem, kas līdz tam „Ausekļa“ publiku nebija interesējuši. Bet publika nāca prāvā skaitā un uzmanīgi sekoja jaunajam lektoram. Un jāsaka, ka arī Asaru Jānis — šī jaunā „zvaigzne“ — palika uzticīgs „Auseklim“ un viņa publikai uz ilgāku laiku, pat tad, kad jau bija saņiedzis savas attīstības kalngalu“ *).

Par sabiedriskiem jautājumiem J. Asars sākumā neinteresējās, bet kad politehniskā institūtā sākās plašie studentu nemieri 1899 g., tad viņu ieraugām tanis jau kā aktīvu līdzdalībnieku. „Profesoru tiesas priekšā aicināts, kopā ar citiem studentiem, Asars vis nav, līdzīgi pārējiem, mēģinājis noliegt savu līdzdalību viņos, bet centies pārliecināt pat profesorus, ka nav citas izejas, kā iet ciņā par studentu tiesību aizstāvēšanu pret patvaldību. Par to viņu nosodīja ar izslēgšanu uz noteiktu laiku“ **). Šo laiku (no 1899—1900 g.) viņš pavada kā mājskolotājs Igaunijā, un kad 1900 gadā no jauna iestājas politehniskā institūtā, tad ņem atkal dzīvu daļību avīžniecībā un priekšlasījumu vakaros, sevišķi „Auseklī“. Viņš lasa par ķīmiju, elektrību, mākslas un kulturas sakariem u. t. t. „Taisni aprbrīnojama bija Asara vispusība un lielās popularizētāja dāvānas. Gŗūti bija atrast jautājumu, par kuŗu viņam nebūtu plašas un pamatīgas zināšanas un kuŗu viņš nemācētu izlikt „kā uz delnas“ klausītājiem. Un pie tam tik vienkārši un sīrsnīgi, ka bez kautrēšanās varēja uzstādīt jautājumus un prasīt paskaidrojumus. Tikai ap 1901 gadu, kad „Auseklī“ sāka parādīties dažādas intrigas, Asara piedalīšanās viņā

*) Indr. Rītiņš — „Atmiņas par Jāni Asaru“, Skolotāju Gada grāmata 1923 g., 7 lapp.

***) Turpat, 7 lapp.

atslābst. Taču viņš vairāk sāk ņemt dalību strādnieku biedrībās — „Jonatanā“ un „Pārdaugavas latv. labdarības biedrībā“. Te parādījās vēl viena jauna puse no viņa vispusīgā talanta — viņa lielās skatuves darbinieka dāvēšanas. Atminos viņa tēlojumus „Skolotājā Flaksmani“, „Jāņu ugunis“ un Aspāzijas „Zeltītē“, un vēl tagad nevaru iedomāties ģenlāku izpildītāju“ — saka viņa laika biedrs Indr. Rītiņš*).

1902 g. pavasarī kādu nakti J. Asaru arestē aiz politiskiem motīviem: svētdienu pirms tam viņš uzstājies ar priekšlasījumu Aizkrauklē un Skrīveros, un rakstnieks Purapuķe viņu par to denuncējis. Viņu nu ievieto izmeklēšanas cietumā, L. Jaunavu ielā, kur dažus gadus agrāk bij smacis dzejnieks J. Rainis. Pret drošības naudu viņu atsvabina, izsūta no Rīgas un noliek zem policijas uzraudzības. Izsūtīšanas laiku tas pavada Jelgavā un Majoros un 1903 g. izcieš administratīvā kārtā uzlikto 4 mēnešu ilgo cietuma sodu. Kā „politiski neuzticams“ viņš vairs uz augstskolu neatgriežas, bet turpmāk nododas literariskam un sabiedriskam darbam. Cietumā viņš iemācās vēl itaļu un norveģu valodas, un tā, pārvaldīdams kādas 10 valodas, brīvi seko Eiropas kulturtautu mākslai un zinātnei.

Jau no sāka gala bija redzāms, ka J. Asara sirds ir — „kreisā pusē“. Bet tieši revolucionārajā kustībā J. Asars sāk piedalīties tikai no 1903 gada. Un tas, kā Indr. Rītiņš tēlo, noticis šādā kārtā: „Latv. Socialdemokratiskās Strādnieku Partijas īstais nodibinātājs, vēlākais valsts domes loceklis Jānis Ozols — Asara studiju biedrs, pazīdams Asara demokratiskos ieskatus un lielās spējas, jau ilgu laiku loloja cerības ievilkāt Asaru strādnieku kustībā. Šī nolūkā Ozols bija viņu

*) „Atmiņas par Jāni Asaru“, Skolotāju Gada grāmata 1923 g., 8 lapp.

uzaicinājis 1903 g. maijā līdz kādā meža sapulcē, Biķernieku mežā. Asars, iejūsmināts vairāk tūkstošu lielās strādnieku sapulces entuziasmā, aizrāvās arī pats, un sacīja vienu no savām visvairāk aizraujošām runām, kas savukārt izsauca ovācijas strādniekos. No šīs sapulces sākot, Asars tika par vienu no nopelni bagātākiem revolūcijas idejiskiem vadoņiem“.*) Bet savā istajā elementā viņš bija 1905 g. revolūcijas laikā, kad abi ar Jansonu tie bija populārākie tautas tribuni, kā A. Gulbis tos tēlo savā vēsturiskajā romanā „Pēc simts gadiem“: „Jansons un Asars bija pilnīgi atdevušies centralkomitejas rīcībā, un viņus vadāja no viena mītiņa uz otru. Jansons ar sarkanu neļķi pie krūts un augsti paceltu galvu — kā īsts tautas tribuns; Jānis Asars, turpretim, skumīgs un mūžīgi domās nogrīmis; bet uz katedra viņš atdzīvojās un pārvaldīja auditoriju kā rets kāds.“***) Bet ne tikai tas un darbs „Pēterburgas Latvieša“ redakcijā, (laikraksta izdošana revolūcijas dienās bija pārcelta uz Rīgu), centralkomitejas nemītīgās sēdēs — arī kulturelā dzīvē viņš ir visur klāt. Kad 1905 gada beigās pie socialdemokratiskās partijas nodibina literārisku komisiju (tās sastāvs: J. Rainis, J. Asars, J. Jansons, V. Dermanis, Fr. Vesmanis, A. Gulbis, Dr. Kasparsons), kuŗa izstrādā plašu apgādniecības plānu, tad J. Asars ir viens no čaķlākiem darbiniekiem arī šinī nozarē. Dzīvu dalību viņš ņem arī skolotāju, rakstnieku un mākslinieku sapulcēs, palīdz izstrādāt pazistamās skolotāju un latviešu inteliģences peticijas, ņem dalību pie „Latv. dailes un rakstniecības biedrības“ un latv. biedrību savienības nodibināšanas, piedalās lielajos skolotāju un zemnieku kongresos, līdz nāķ asiņainās soda ekspedīcijas dienas...

„Viņš, Jānis Asars, bija dažkārt naīvi iedomājies, ka Baltijas muižniecība būs tik gudra, ka apzināsies

*) Indr. Rītiņš — „Atmiņas“ etc., 8 lpp.

**) „Pēc simts gadiem“, 95 lpp.

savu patvaldonības stāvokli par apdraudētu arī tuvākā nākotnē un spers pirmo izlīdzināšanas soli: pārdos zemniekiem zemi un anulēs viskliedošākās privilēģijas. Bet viņš bija alojies“. Aizbēdzis uz lekškieviju, pie kāda studiju biedra, muižas pārvaldnieka, viņš krievu sādžā saņēma arvienu šausmīgākas ziņas par muižniecības nežēlīgo atreibību, kurai nebija ne mēra, ne robežu... Viņš

J. Jansons.

1905 g. lalkmeta redzamākle darbinieki.

J. Ozols.

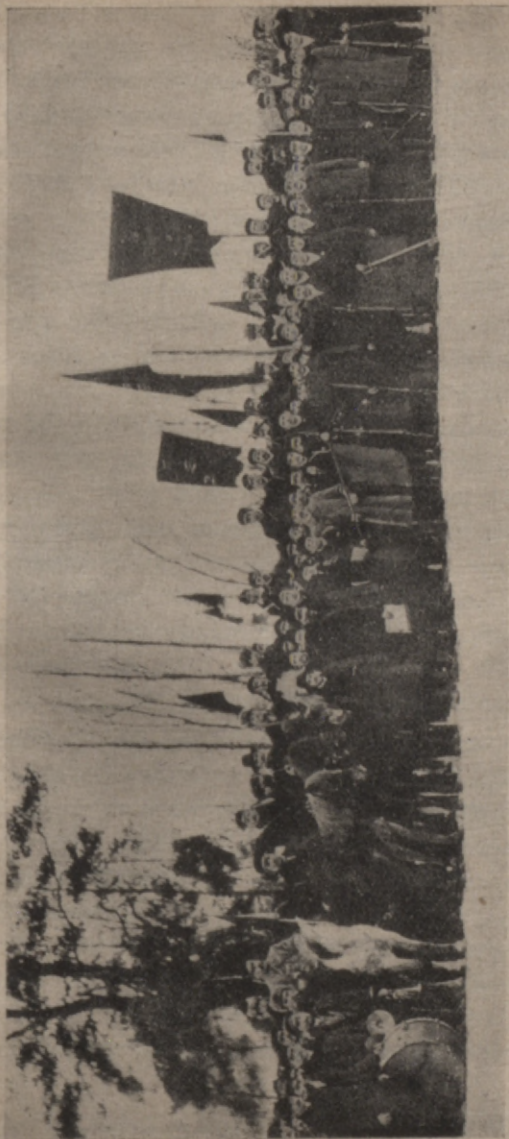
nu bēga no sādžas taisni uz Pēterpili. Krievijas metropolē viņam bija jāpārlicinājas, vai tas, ko viņš revolūcijas labā darījis, zudis, vai, varbūt, vēl kas glābjams. „Pēterpilī viņš pārlicinājās, ka revolucionārā iedeja atslābusi un tikai retumis vēl uzliesmoja apslēpti, no pagrīdes. Valsts Dome bija sanākusi, un sauciens pēc amnestijas visiem politiskiem noziedzniekiem izskanēja gaisā. Cars bija un palika patvaldnieks“. Bet Rīgā — tiesu palātas priekšsēdētājs Krašeniņņikovs „pēc laba brokasta pie Otto

Švarca vai Romas viesnīcā, simtiem brīvības cīnītāju raidīja uz Sibīriju... Tā A. Gulbis*) tēlo tos apstākļus, kad Jānis Asars, garīgi un miesīgi sagrauzts, 1906 gadā nonāk Pēterpilī, kur tam seko policijas aģenti. Tādēļ bija jāmeklē patvērums Somijā, uz kuŗieni tam palīdzēja nokļūt A. Gulbis, to pavadīdams līdz Vūpurim. J. Asars apmetās uz dzīvi Helsinkos, kur toreiz uzturējās arī dzejnieks K. Skalbe. No šejienes viņš vadīja žurnālu „Rīts“ (1907), te sarakstīja savu „Vispārīgo pasaules rakstniecības vēsturi“ un vēsturisko apcerējumu „Kā Baltijas muižniecība tikusi pie savām privilēģijām“ (1907), „Spīdzināšanas Baltijā“ (1907) u.c. Tas bija drausmīgs laikmets, kas nāca pēc 1905 g. revolūcijas, šī pirmā latvju tautas politiskā pavasara. Drūmās rindās, skopos vārdos šo laikmetu raksturo nel. Dr. A. Priedkalns, viens no šī laikmeta darbiniekiem, kam kā Rīgas deputatam nācās būt par latvju tautas sirdsbalsi Krievijas Valsts Domē:

„1905 gada revolūcija Krievijā nobeidzās ar reakcijas uzvaru. Uzvārētāju izrēķināšanās ar saviem pretiniekiem nepazīna žēlastības. Cietumi bija pārpildīti, kara tiesas darbojās visos lielākajos Krievijas centros, nāves sodus piesprieda dažās prāvās 40—50 cilvēkiem uz reizi. Bet nekur Krievijā reakcionāru asins darbi nepieņēma tādus apmērus kā Latvijā. Baltijas baroni no jauna pierādīja pasaulei, ka nežēlībā un zvēribā neviens ar viņiem nevar mēroties.

Tā kā veiklākie no viņiem vienmēr luncinājās ap „galma aprindām“, tad viņiem nebija grūti revolūcijas sabaidīto galma kliķi pierunāt, lai sūta uz Latviju kara spēku „revolūcijas nomierināšanai“. Par soda ekspedīciju darbības vadītāju un par ģenerālgubernatoru tika iecelts viens no veciem cara ģenerāļiem — Sologubs. Iesākās (1905 g. beigās) soda ekspedīciju darbība. Se-

*) „Pēc simts gadiem“, 204—205 lpp.

Tautas milicija 1905 gadā.

višķi tam nolūkam izvēlētās neapzinīgās kara spēka daļas tika izdalītas pa visu Latviju. Izmeklētu virsnieku vadībā viņas staigāja no pagasta uz pagastu, arestēja bariem dumpīgos latviešus un bez kādas tiesas un izmeklēšanas apšāva. Bet Sologubs tomēr gribēja kaut kādas garantijas, ka tiek apšauti tiešām revolucionāri, un tālab gribēja soda ekspedīciju vadību paturēt savās rokās. Baroniem tas nebija pa prātam. Viņu asinskāriba nebija tādā ceļā apmierināta. Ar savu „augsti stāvošo“ Pēterpils aģentu palīdzību viņi panāca Sologuba atcelšanu no amata, jo „tas esot izrādījies par mīkstu“. Sologuba vietā nāca barons Meller-Zakomejskis. Šis nu bija baroniem tas īstais vīrs. Kopā ar viņiem tas plītēja visu savu vadības laiku pa Kokneses pili un parakstīja, ko baroni vien gribēja. Visa soda ekspedīciju vadība tagad bija pilnīgi baronu rokās. Viņi sastādīja „dumpīgo latviešu“ sarakstus, viņi savās muižās piedzirdināja krievu virsniekus ar kareivjiem, viņi, pārģērbušies krievu kareivju un virsnieku mundieros, jādēlēja dienām un naktīm soda ekspedīciju nodaļu priekšgalā medīt revolucionārus un paši ņēma tiešu dalību gan spīdzināšanā, gan slepkavošanā*).

Jau otrās Valsts Domes laikā Dr. A. Priedkalna priekšgājējs, Rīgas deputats J. Ozols (soc.-dem.) bija iesniedzis pieprasījumu par spīdzināšanām, kuņas notika Latvijā, sevišķi Rīgas galvenajā policijā. (Šī pieprasījuma materiāli atrodami J. Asara grāmatā „Spīdzināšanas Baltijā“). „Kad pieprasījumu Domē sāka lasīt deputats Pergaments, kuŗš bija pieprasījumu komisijas referents, Dome palika mēma aiz pārsteiguma. Humanajiem krievu liberaļiem, kuŗi otrajā Domē bija vairākumā, nebija ne prātā ienācis, ka tanī pašā laikā, kamēr viņi Domē no-

*) Dr. A. Priedkalns — „Baroni un Latvijas jautājums trešajā Krievijas Valsts Domē“ — „Domas“, 1924, 151 lpp.

tura savas jaukās runas, valdība ar vācu baroniem organizē Latvijā tādus moku kambarus, par kādiem zināja stāstīt tikai vēsture, tēlojot viduslaiku inkvizīciju un viņas šausmas. Pieprasījumā bija uzskaitīti un vārdā saukti desmitiem cilvēku, par kuŗu mocīšanu bija ievāktas skaidras ziņas. Lasot spīdzināšanas aprakstus, mati cēlās stāvus". *) Bet pa visu Latviju, pēc šī paša pieprasījuma materiāliem, soda ekspedīcijas 1905—1906 gados bija noslepkavojušas ap 1200 cilvēku.

Lūk, uz šāda laikmeta fona mums nu nākas vērot Jāņa Asara trauslo figuru. Nervozais, slimīgais, melancholiski noskaņotais domātājs, kuŗu 1905 g. revolūcijas notikumi bija izcēluši viņu virsotnē, arī bija spiests bēguļot un kā smagu lāstu nest līdzī to lielo atbildību, kāda vien vadoņiem var būt tautas kritiskos brīžos. Reakcija bija uzvārējusi, bet vai nu viņi — vadoņi nebija atbildīgi par notikumu virzišanu — cik vispār notikumu gaita šīnī laikmetā varēja būt atkarīga no vadoņu mājieniem? Simtu un tūkstošu izdzēstās dzīvības un ciešanas moku kambaros jūtīgajam Jānim Asaram laupīja dvēseles līdzsvaru.

Taču vēl ko vajadzēja darīt! Bet ko? Nevarēja apmierināties ar to, ka viņš pats un vēl viens otrs kā rindenieks bija glābis savu kailo dzīvību. Vajadzēja taču glābt kaut kā tautas likteni. Bet kā? Nu tautas tribuns ķeŗas atkal pie spalvas, lai ar drukātu vārdu kliegtu visai pasaulei par to, ko izcieš mīļā Latvija. Viņš literārisķi apstrādā un sakārto minēto pieprasījumu par spīdzināšanām un izlaiž to grāmatiņā. Pēterpilī nonācis, viņš ķeŗas atkal pie žurnālista darba un raksta Pēterpilī iznākošajos latvju laikrakstos, kuŗos vēl sit 1905 g. gara pulss. Spējīgu žurnālistu te maz, un nereti viņam gan-

*) Dr. A. Priedkalns — „Baroni un Latvijas jautājums trešajā Krievijas Valsts Domē” — „Domas”, 1924, 151 lpp

Soda ekspedīcija dedzina latv. zemnieku mājas.

driz vienam pašam nācās pildīt avīzes slejas. Bet — reakcijas hidra cērt vienu galvu pēc otras šiem laikrakstiem, kuŗi cenšas paust šausmīgo patiesību par apstākļiem Latvijā. Katra diena paiet ne tikai pārmērīgā darbā, bet arī neiespējamā, neatslābstošā nervu uzbudinājumā. Labāk neklājas arī tad, kad viņš, no Pēterpili uzglūnošiem spiegiem bēgdams, dodas uz emigrantiem

„Nocīslās gaivas“ (Reakcijas laikā apturētie progresīvie laikraksti. Valrākos no tiem J. Asars bijis aktīvs līdzstrādnieks).

viesmīlīgo Somiju: lai kaut kā nopelnītu dienīšķo uzturu, bija jāraksta, jāraksta un atkal jāraksta: jāvada un jāpilda žurnāls „Rīts“, jātulko, jākompilē...

Bet šāds darbs un dvēseles mokas gāja pāri viņa spēkiem un salauza tos. „Tad Jānis Asars noslika grūtsirdībā. Viņam nebija ne mīļotas sievietes, ne per-

sonīgu draugu, kuŗu dēļ viņš sērotu: viņš skuma par revolucijas upuriem. Viņu biedēja ikkatra uztraucoša ziņa, ko tas saņēma no Rīgas, un katrs nāves sods, ko kaŗa tiesa piesprieda, vairoja viņa sāpes. Bija brīži, kad viņš naktis lēca ārā no gulţtas, jo bija sapņojis par karatavām un inkvizīciju, bija redzējis savus tuviniekus ciešam šīs mokas“.*) Viņš bija jau — slims. Iestājās smadzeņu trieka, kuŗa nebija izārstējama. Antons Austrīns, toreizējais trimdenieks, kuŗam Somijā gadījies redzēt J. Asaru, savā atmiņu romanā „Gaŗā jūdze“ daŗos vilcienos notēlo J. Asaru jau kā sagraustu, slimu cilvēku:

„Reiz aizgājis pie Avota (domāts Skalbe), Aizbetnieks (t. i. pats autors A. Austrīņš) atrada tur sēdam Jāni Asaru ar kaltētas somu maizes, kneeprot, riteni uz galda. Nākot no pusdienām nopircis. Asars likās saguris, izklaidīgs un it kā sarāvis. Ne vairs piektā gada varētais tautas tribuns, bet aviŗnieks, publicists, kabineta cilvēks. — Acumirkļi Aizbetnieks it kā apmūļsumā pat lāga negribēja ticēt, ka šis saduguŗšais vīriņš ir viņa iecienītais revolucijas vadonis. —

Krēslai metoties, Asars palika tāds nemierīgs. Paņēma savu maizes riteni un gāja mājup. Alise, Avota kundze, viņu pavadīja, jo Asars, nesēn kā iebraucis, nepazīna lāga vēl pilsētas. Avots stāstīja, ka Asars sirgstot ar vajāŗšanas maniju. —

Otrā vai treŗā dienā pēc tam Asars sēdēja Uniona ielas bibliotekā viens pats pie sava galdiņa kā mūks, apkāŗavies grāmatām un dziļās domās nogrimis, brīŗam kaut ko drudŗaini rakstīja.“**)

K. Skalbe pēc savām atņām par J. Asara dzīvi Somijā stāsta sekoŗo: „J. Asars atbrauca Helsinkos

*) A. Gulbis — „Pēc slimts gadlēm“, 205 lpp.

***) „Ritums“, 1925, Nē 6.

1906 gadā, vēl rudenī. Palīdzēju viņam sadabūt dzīvokli, un korespondenci viņš sāka saņemt uz manas sievas Lizetes vārdu. Pēterpilī J. Asaram bija nācies daudz strādāt pie tur legāli iznākošiem latviešu socialdemokratiskiem laikrakstiem. Redakcijā bijis jāstrādā caurvējā, ar mēteļi mugurā, pie kam faktiski vienam pašam nācies pierakstīt avīzi, brižam izpildīt vēl arī burtliča pienākumus. Tur viņš bija pārpūlējies, un tagad atstāja vārģa cilvēka iespaidu. J. Asars pats sūdzējās, ka viņam esot kāda iekšķīga kaite. Viņš bija stipri pārvērties un izrādīja savādu naivitāti. Bet arī te viņš strādāja ārkārtīgi daudz, cauru dienu pavadīja pie rakstāmgalda un izgāja no istabas tikai paēst pusdienas vai uz biblioteku. Te viņš rakstīja laikrakstiem, vadīja žurnālu „Rīts“, pa lielākai daļai pats to piepildīdams, kā arī strādāja pie „Vispārīgās pasaules rakstniecības vēstures“. Un kad viņš pēc tam saslima, tad parasti domāja, ka tas no pārpūlēšanās. Bet dažas slimības zīmes bija manāmas jau agrāk. Tā kādā referatā par revolūciju (to viņš lasīja plašākā emigrantu pulciņā) piepeši kļuva redzams, ka J. Asars vairs nespēj pārvaldīt savu domu gaitu, un klausītājos cēlās nesaprašana un apjukums. Stāvokli glāba J. Jansons, kurš turpināja referātu J. Asara vietā. Viņa iekšķīgos spēkus galīgi salauza šausmīgās ziņas par soda ekspedīciju rīcību, bet sevišķi ziņas par koknesiešu prāvu (vecā Krodera, Maltas u. c. lieta). Pusapģērbies viņš atskrēja pie manis un histeriski raudāja. Es viņu mierināju, paturēju pie sevis līdz vakaram un tad novedu uz viņa dzīvokli un novietoju gultā. J. Asars norāva spilvena drēbi, lika tās stūrģus dažādās kombinācijās un runāja par kaut kādām matemātiskām formulām sakarā ar drēbēs locīšanu. Drīz parādījās vajāšanas manija: viņam likās, ka aiz sienas tam dzīvo spieģis, ka uz ielas tam seko policija, ka visa pilsētas dzenas viņam pakaļ.

Kādu rītu, kad nonesu uz manas sievas vārdu atsūtīto naudu, viņš noslēpumaini teica: „Es esmu apcietināts“. Iestāstīju, ka vēl var „izbēgt“, un mēs ar sievu nogādājām viņu uz Ekanesi, mazu pilsētiņu Helsinku tuvumā. Te viņš sāka atspirt, saprata, ka ir slims un pielika visus gribas spēkus, lai kļūtu vesels. Pricēdamies kā bērns, viņš sāka saukt vārdā lietas, kuņas redzēja ap sevi un kuņas apziņa uzņēma pareizi: „Tas ir galds, tas ir koks“ u. t. t. Beidzot nogādāju viņu Dr. Salinius'a nervu klinikā, kur viņam pašam labi patika. „Sakiet, lai še apietas ar mani labi, sakiet, ka Asars bija liels vīrs“ — tā viņš lika sacīt klinikas vadītājam, acimredzot — jau lieluma manijā; kā allaž, arī slimības laikā J. Asars bija mīļš un augstākā mērā smalkjūtīgs“.

1908 g. sākumā brālis H. Asars aizveda viņu caur Pēterpili uz Rīgu. Tiekoties ar A. Gulbi, viņš to vairs nav pazinis. Rīgā viņu ievietoja Šönfelda nervu klinikā, kur apziņā sāka atkal apskaidroties. Bet uz administrācijas pavēli viņu kā „politisko“ pārveda uz Aleksandra augstumu kroņa slimnīcu, kur viņš arī mira 31 augustā 1908 gadā.

Tā aizgāja viens no lielākiem un gaišākiem 1905 g. laikmeta darbiniekiem, aizgāja tikko 30 gadu vecumā — kā reakcijas upuris šī vārda tiešākā nozīmē. J. Asara nāve un liktenis zināmā mērā simbolizē visu to laikmetu, par kuņu J. Rainim „Klusajā grāmatā“ vajadzēja rakstīt dzēselē līdz traģismam izjustus vārdus:

„Grāmatā ar melnām lapām
Ierakstu es savas sāpes...“

Arī J. Asara nāves ziņa nevarēja brīvi izpausties. „Viņa nāves ziņa varēja parādīties tikai Pēterpilī iznākošā avīzē „Ziemeļblāzma“, kuņas redakcijas locekļi (V. Markaus, A. Buševics, un K. Dišlers) bija arī Jāņa Asara darba biedri viņa pēdējos dzīves mūža gados pie Pēterpilī iznākošām avīzēm: „Pēterburgas Atbalss“, „Tautas

Tiesības", „Patiesība", „Ņevas Viļņi", „Progress", „Pēterburgas Vēstnesis", „Brīvais Vārds" un „Jaunās Domas". Rīgā turpretim nāves ziņu policijmeistars bija licis izstripot, un avīzes iznāca ar lielu baltu laukumu sludinājumu daļā, bet redakcijas daļā bija lasāma īsa lakoniska ziņa: „Jānis Asars nomira Aleksandra augstumu slimnicā." Par apglabāšanas dienas izziņošanu avīzēs nevarēja būt nemaz runas, jo policija baidījās no lielām demonstrācijām un runām. Un tomēr par apbedīšanas stundu un dienu zināja visa pilsēta, jo Jānis Asars ar savu īso, bet sabiedrisko dzīvi bija ļoti pazīstams un miļš plašākām masām un inteliģencei, un plkst. 12 dienā ap Aleksandra augstumu kapliču pulcējās laba tiesa pavadītāju. Ārkārtīgi pastiprināts policistu skaits sekoja pavadītājiem, bet speciāli komandēts policists cenzēja vaiņagu lenšu uzrakstus. Parastās cenzora pindzeles vietā darbojās policista nazis, kuŗš gandrīz visas lentas pilnīgi vai pa daļai nogriezta. Vaiņagus nest neatļāva, jo tas policijai likās pārāk demonstratīvi, bet tie bija jāliek uz zārka liķa ratos. Pie kapa bija aizliegts kaut ko runāt, un katrs runātājs, pēc policijas brīdinājuma, tikšot arestēts un nodots tieši ģen. gub. Mellera-Zakomejska rīcībā. Šī rīcība visiem bija zināma — tā bija izsūtīšana no Latvijas un — ķarātas. Pavadītāji arīģi klusēja, bet sirdis augs naidis un riebums pret šausmīgās reakcijas kalpiem un tās uzturētājiem. Šāis reakcijas gados izauga vēlākie latviešu dedzīgie kaŗotāģi pasaules kaŗā, karstie Krievijas revolucijas cīnītāģi un mūsu Latvijas atbrīvotāģi, varoņi Lāčplēģi. " *)

Dzejnieks A. Kurcijs savās atmiņās arī tēlo šo piespiesti kluso pavadīšanu uz Jēzus draudzes kapiem :

*) V. Markaus — „Jāņa Asara 15 gadu nāves dienā" — „Latvju grāmata" 1923, Nē 9/10, 33 lpp.

„Apbedīšanas diena bija viena no tām klusām agrā rudens dienām, kad lapu zaļums vēl tumšāks un rāmāks — spīguļo tālumā, tikai šur-tur jau pamanāms pirmais rudens rūzganums, un saule tik mīļi-skumīgi raugās taisni acīs. — Pie kapsētas mūs pārsteidza savāda aina: policisti formā un bez formas it kā bija uzposušies uz nelaiķa pēdējo svinīgo pavadišanu, bet atnākušie biedri un paziņas klusi un nemanīti klīda pa kapiem, it kā tie nemaz nezinātu, kas guļ tur vienkāršā baltā zārkā, kuŗš patlaban tuvojas kapsētas vārtiem. Tiklīdz zārks bija ienests pa vārtiem, ceļš uz Asara kapu tika aizsprostots: modrajiem sargiem laikam likās, ka pat Jāņa Asara trūdi apdraud pāstāvošo „kārtību“. — Uz baltajām smiltīm stāvēja garīdznieks un stāstīja, ka nelaiķis nebijis tam svešs un mācējis daudz ko ņemt un smelt no zinību avotiem, lai varētu pēc dot saviem līdzilvēkiem, bet pēdējos gados savāds mirdzums bijis manāms tam acīs, un gājis tas maldu ceļus. Oficiālos melus pārtrauca baltās smiltis, kuŗas kā kurnēdamas bira uz zārka un tad aprīma un ietina to kā mūžīgā miegā. Tik tuvu bija kaps, un tomēr nelaiķis biedrs jau tik tālu!“ Runas bija aizliegtas, krāšņāko vaiņagu nesējus arestēja, mēms klusums apņēma svaigo kapu lielās kapsētas nomalē. Klusumu pārtrauca fabrika, kuŗā spēji iesvilpās uz darba maiņu. Vai tie tur zināja, kas tiek šeit zemē rakts? Laikam zināja. Un ja nezināja — tad zinās, zinās visi, jo tāds spēks nevar izgaist, kaut arī zemē rakts*).

Teka uz Jāņa Asara kapu nedrīkst aizaugt. Mūsu demokrātijai viņa ir svēta . . .

II

Būdams nevalīgs žurnālists un vajāts politiķis, Jānis Asars tai pašā laikā bijis arī cilvēks ar plašu, vis-

*) „Atmiņas par Asaru Jāni“ — rakstu krāj. „Jānis Asars“, 1920.

pusīgu skatu uz cilvēces kulturdzīvi. Kā jauniņās un seklās latvju kulturdzīves dalībnieks, viņš ar savu dzižo garu slāpa pēc plašākas un dziļākas kulturas un mākslas dzīves. Juzdams šīs slāpes, viņš centās „smelt pilnām riekšavām no cittautu kulturas bagātajiem apcirkņiem un sēt vistīrākos graudus mūsu nekoptajos tīrumos, mūsu ušņainajās papuvēs un celmainajos līdumos.“ (Ziemeļis). Viņš centās ņemt un reizē arī dot — atdot gūto slāpstošām tautas masām. Tā radušies neskaitāmie J. Asara raksti par mākslu, kā arī dzejas darbu tulkojumi. Viņa darbu lielākā daļa ir sīki avižu vai žurnalu raksti, starp tiem nav pavisam kāpitalu darbu. Pie tam, lielākajiem no tiem pa daļai kompilatīvs raksturs*). Un tomēr jāsaka, ka Jānis Asars kā mākslas popularizētājs, teoretīķis un kritiķis savu darbu ir strādājis ar lielu nopietnību un dziļu mākslas būtības izprātni. Tādēļ arī viņa sīkie raksti par mākslu savā kopībā ir vērtīgāki par dažu labu kāpitalu un akadēmisku darbu. Jo J. Asars viņos izteicis noteiktus un nopietni pārbaudītus uzskatus. Un galvenais — ar saviem apcerējumiem viņš mākslas pasauli darījis pieejamu un saprotamu tautas vairākumam — demokratiskajām masām. Apzinādamies mākslu kā sociālu spēku un būdams pamatšķīras ideologs, Jānis Asars kā „kulturpropagandists“ ar savu sociālestetisko pasaules uzskatu ielicis neizdzēšamu vērtību latvju mākslas dzīves vēsturē; viņš latvju demokrātijai licis saprast mākslas lielo nozīmi sabiedriskās atīstības tālākvirzīšanā, etiskā un estetiskā audzināšanā.

Šo savu darbu Jānis Asars iesāka jau uz skolas sola: jau ģīmnāzista gados viņš tulkoja stāstus, roma-

*) „Mākslas un kulturas sakars XIX g. simtenī“ (Kop r. I sēj., 1 burtn.) ir gandrīz viscaur saīsināts pārstrādājums no Rich. Mūtera „Glezniecības vēstures XIX g. simtenī“. Tāpat „Vispār. pasaules rakstn. vēsture“ sastādīta pēc vairākām līdzīgām vācu grāmatām.

nus, dzejas, un sevišķi populārs kļuva kā Krilova fabulu atdzejotājs („Vārpās“). Bet līdz ar to, ka J. Asars no skolas iziet dzīvē, viņš nonāk no Krilova līdz Eiropas gara milžiem: līdz Ibsenam, Bjernsonam, Hauptmaņam, Meterlinkam, D'Anuncio u. c. Viņš ne tikai raksta par tiem vispārējus apskatus vai atsevišķu darbu iztirzājumus, bet arī tulko viņu darbus. Varbūt var izlikties pat savādi, ka J. Asars savu socialistisko pasaules uzskatu var savienot taisni ar lielo individualistu (D'Anuncio, Meterlinka, Bodlera u. c.) darbu izvēli*). Jo daudziem socialistiskā pasaules uzskata koncepcija izliekas kā individualisma noliegšana. Šādam vulgaram uzskatam jāstāda pretī tas nopietnais uzskats, kas kolektivismu, socialismu saprot kā brīvu individu attīstību viņu sabiedrībā. Pati individualisma un kolektivismu pretruņa izšķirama pašā socialismā, ja to saprotam kā brīvu individu sabiedrību. Un apmēram zem šāda uzskata reizē parakstījušies kā socialisti Emils Vandervelde, („Māksla un socialismi“), tā arī lielais individualists Oskars Uailds (rakstā „Socialisms un cilvēka gars“). Arī J. Asara socialistiskā pasaules uzskata koncepcija ir tādā, ka viņš mākslā tikai to atzīst par lielu un dzīvu, kas izdveš atsevišķa individa īpatnēju dzīvību; tikai māslinieka individuali atzītam, izjustam un pārdzīvotam un īpatnējos formās tēlos izteiktam saturam ir īsta mākslas vērtība. Un tā vien liekas, ka ne tik daudz tādēļ J. Asars latvju lasītājiem sniedz D'Anuncio, Meterlinka u. tml. darbus, lai šos darbus darītu visiem pazīstamus, bet gan vairāk tādēļ, lai tie ieraudzītu un sajustu dzejnieku lielās individualās īpatnības. Tā viņš grib sniegt ierosmi dižu un spilgtu talantu attīstībai. Un tā kļūst saprotama visa J. Asara mākslas popularizatora darbība.

*) Sk. „Skandināviešu rakstnieki“, „Cittautu rakstnieki“ — Kop. r. III sejm., 2—3 burtn. Sīkākī tulkojumi no Flaššena, Bodlera u. c. izrakstīti „M. V. Mēnešrakstā“.

Ne tikai par literatūru un ar to ciešāk saistīto teātri, bet arī par glezniecību viņš ļoti daudz rakstījis. Vairākos rakstos viņš iepazīstina latvju lasītājus ar glezniecības principiem, vadā tos pa izstādēm un muzejiem, iepazīstina ar kvievu, franču, vācu, flāmiešu u. c. tautu moderno un arī veco glezniecību, ieskatās arī latvju glezniecības aizsāktajā līdumā. Visā šīnī darbā J. Asars netura priekš acīm mākslinieka personu vien, bet arī viņa sakarus ar laikmetu, dzīves sabiedriskiem un ekonomiskiem apstākļiem. Katrs mākslinieks priekš viņa ir sabiedriska būtne, un viņu darbos J. Asars redz viņu sabiedrisko ideoloģiju: „Tiesa, māksliniekam būs būt svabadam, izkopt un izteikt savu individualitāti; bet lieta tā, ka jāuzsver arī īpaši šis „izkopt“ un ka tikai tad individualitate var tikt izkopta vispusīgi un dziļi, kad mākslinieks ir, kā saka, sava laika pilsonis un nepaliek bez plašiem sabiedriskiem ideāliem. Vai reali skati, vai ideālas fantāzijas, vai krāsu simfonijas tad vien nesīs sevī sava laika garu un darīs atkal iespaidu uz garīgo dzīvi, kā dzīvas kultūras vērtības!“ *) Šī sabiedriskā mākslas izpratne arī ir tā vērtīgā prizma, kuŗu viņš sniedzis latvju demokrātijai, lai darītu to redzīgu kā tuvākos, tā tālākos mākslas horizontos.

J. Asara teoretiskie uzskati par mākslu izveidojās un noskaņojās līdz ar viņa vispārējo pasaules uzskatu. J. Asara skolas biedri stāsta, ka ģimnazistu pulciņā viņš bijis pret socialismu, pat pirmajos studenta gados viņš bijis noteikti pret to. Vēl 1902 gadā, pirmo reizi nonācis cietumā, viņš turējies pie idealistiskā pasaules uzskata un tiecies pēc bezpartejiskas mākslas un zinātnes. Bet tad, sakusis kopā ar strādnieku kustību, viņš nonāk pie vēsturiskā materialisma pamatiem, uz kuŗiem viņš balsta arī savu mākslas izpratni. Bet J.

*) „Raksti par glezniecību“. — Kop. r. I sēj., 2 burtn., 176 lpp.

Asars nekļūst par „vulgarmarksistu“ ar elementāro „apakšbūves“ un „virsbūves“ formulu. Pēc viņa uzskatiem, „mākslas darbu raksturs veidojas nevien no ārējās „ekonomikas“, bet arī no savu radītāju individualā likteņa un no mākslas īpašiem estētiskiem likumiem“. Šis uzskats bazējas uz K. Kautska izteiktām domām par vēsturisko materialismu *). Tādā kārtā, būdams viens no pirmajiem mākslas materialistiskās izpratnes izteicējiem, J. Asars bijis arī viens no dziļākiem mākslas būtības sapratējiem.

J. Asars atšķīrās no sava laika biedra J. Jansona, kurš no sākuma atzina mākslā tikai realistisko virzienu, kurpretī J. Asars ienāca mākslas pasaulē zem jaunromantisma un simbolisma spārnēm.

Katrā ziņā J. Asars uzlūko mākslu kā sociālu parādību, un tāpēc viņš mākslu un dzīvi redz cieši saistītas vienu ar otru. „L'art pour l'art“ principu viņš nevar atzīt citādi kā par „tukšu frāzi **). Priekš viņa mākslinieks ir katrā ziņā sabiedriskā kolektīva „lidzstrādnieks“: „Mākslinieks jāstāda vidū pašā kultūras dzīvē... Mākslinieks jau pats par sevi nav domājams ārpus sava laikmeta, un tā viņam ir dabīga un nepieciešama lieta, ka viņa darbība meklē pēc kādas nozīmes dzīvē, grib panākt iesaisti uz dzīves attīstību... Viņš nevar citādi, kā kalpot zināmiem centieniem pēc tā, kas labs, liels, daiļš, brīvs, proti, kas viņam ir labs, liels, daiļš un brīvs, — kas ir viņa ideāli. Tas jau tā pieder pie viņa dabas, ir, taisni sakot, visa viņa cilvēka daba, kā pats par sevi saprotams, arī viņa mākslinieka

*) K. Kautskis rakstā „Was will und kann die materialistische Geschichtsauffassung leisten“ („Die Neue Zeit“ 1897) jau ņemta, ka vēsturiskais materialisms nebūt neņemams izskaidrot Šekspira un Ģētes „specialās poetiskās dāvanas“, bet gan „ideju saturu, kas Šekspiram un Ģētem ir bijis kopējs ar sava laikmeta biedriem“.

***) „Māksla un tikumība“ — Kop. r. I sēj., 3. burtn., 45 lpp.

darbība var būt galu galā tikai šo pašu ideālu izteiksme, vienā vai otrā viņa mākslai īpatnējā formā. Vārdu sakot, nav dualisma, nav likumu, kuŗus mākslinieks pildītu piespiests, bet var runa būt tikai par viņa iekšējo jeb imanento tiekšanos.“*)

Šīs divas atzīmētās pamatdomas par mākslas iekšējo būtību un attīstību un viņas sakariem ar dzīvi — īsumā ietver viņa materialistisko mākslas izpratni, kuŗa nevar būt citāda kā dialektiska: „Māksla uzņems visu to kā mantojumu, kas formas ziņā panākts kā smalkāks un dziļāks, bet šinīs formās viņa lies jaunu saturu.“**) Kā dialektiķis savā atziņā viņš saprot, ka mākslas parādības materialistiski izskaidrot nenozīmē tās atmest. Viņš rūpīgi meklē plašajā mākslas laukā gadu simteņu ilgajā kulturdzīvē radītos vērtīgos darbus, darīdams tos pazīstamus un saprotamus tiem, kas vēl bez savas mākslas saulītes bargās gaitās iet. Ne ar līdzšinējās mākslas barbarisku noliegšanu, bet ar tās pareizu iztulkošanu un popularizēšanu viņš ir kalpojis latvju demokratijai un sava laikmeta jaunajai paaudzei, kuŗa, pēc viņa domām „radīs jaunu ziedu laikmetu latviešu vēsturē.“***)

J. Asars vispār bijis kluss un intīms cilvēks, pat revolūcijas dienu skaļumā, un mākslai ir piederējušas viņa dvēseles jūtīgākās stīgas. A. Gulbis tēlo J. Asara izjūtas ceļā no spiegiem pilnās Pēterpils uz Somiju: „Tiklīdz Silarājs pieskārs literatūrai un mākslai, Jānis Asars atdzīvojās. Likās, ka šie temati ir viņam sirdslieta, ka klausoties Silarāja runā par Šekspira un Hebeļa dramu uzvedumiem, par Ibsena „Meža pīles“ inscenējumu, viņš ieiet citā pasaulē, kuŗā nav ne baiļu, ne

*) „Māksla un tikumība“ — Kop. r. I sēj 3 burtn., 45 lpp.

**) „Dioniss un Prometējs“ — Kop. r. I sēj., 8 burtn. 46 lpp.

***) Turpat, 56 lpp.

brutalu nervu satricinājumu, bet ir miers un svētlaimīga gara pacilātība. Un viņš sāka interesēties par sceniskiem uzvedumiem, gribēja zināt, kā vācu publika uzņem Hebeli, šo 19 gadsimteņa lielāko dramatiķi. Izdzirdis, ka Silarājam kādā izrādē kāds anglis, kas tam blakus sēdējis, atzinis Hebeli par vēl dziļāku dramatiķi nekā Šekspiru, Asars sāka pats analizēt Hebeli un izcēla viņa lielo dramu mākslinieciski līdz šim vēl nenasniegto uz-būvi. Viņš analizēja Hebeļa traģediju „Herodes und Mariamne“, uzkavēdamies jo sīki pie Mariamnes psiholoģijas, un likās, ka tas šo lielo dramu zinātu no galvas, jo citēja dažus monologus. Ar to pašu aizrautību viņš runāja arī par „Judīti“ ...“*)

Kā kritiķis J. Asars ar lielu dedzību atsaucies uz visām ievērojamākām parādībām kā latviešu rakstniecībā, tā arī pārējās mākslas nozarēs. Kuņam gan nebūs pazistams J. Asara un V. Dērmaņa kopīgi sarakstītais kritiskais pamflets „Ko Andrievs Niedra mums sludina?“ (1905), kuņā raksturots toreiz populārais „Līduma dūmu“ un „Zemes“ autors kā „mantīgās ļaužu šķiras un teoloģiskās latviešu inteliģences ieskatu un idealu izteicējs“ un pasludināts par „tautas nākotnei mirušu“. Vairākos rakstos viņš apkaņo „jaunnacionalisma“ virzienu vispār un A. Niedru sevišķi, jo tas ir naudnieku un karjeristu, konservatīvo un reakcionāro šķiru nacionalisms. Plašākas studijas šajā sērijā atrodam par Aspāziju (ievads Aspāzijas kop. rakstu I izd.), J. Raiņa „Pusidealistu“, Blaumaņa „Indrāniem“ u. c. darbiem. Cenzūras apstākļu dēļ nav varējis parādīties drukā 1904 g. uzrakstītais kritiskais apcerējums par jaunāko latv. literatūru („Elki un pastari“). Viņa teatŗa kritikas, bez šaubām, ir līdzējušas nospraust sabiedriskās mākslas ceļus.**)

*) „Pēc slimts gadiem“, 201—202 lpp.

***) „Raksti par latviešu literatūru“ — Kop. r. III sēj., 1 burtn.

pie Art. Blaumaņa, Rozentāla, Purviša, Valtera. Ar dziļu īgnumu viņš runā par diviem pēdējiem, kuŗi toreiz atteicās no latvietības, latvju mākslas un kolēģa J. Rozentāla, kas bija parakstījis latviešu intelīģences petīciju. Bet cik tai pašā laikā viņš kā kritiķis bija objektīvs savos spriedumos, tas redzams, piem., no viņa atsauksmes par V. Egliša monografiju „Poruks“: „... es nevaru neatzīt Egliša kritiku par ārkārtēji interesantu parādību. Ārkārtēja ir viņa neapmierināšanās ar parastajiem uzskatiem, viņa cenšanās padziļināt visas domas līdz vispasaules atziņai un meklēt vistālākās perspektīves katrā apskatāmā priekšmetā. Mūsu kritika, kuŗa ar dziļumu tiešām nevar lepoties, smelsies te ierosinājumus... Var notikt, ka zobodamies par šo grāmatiņu, daudzi no viņas mācīsies.“*)

Mākslas kritikā viņš ir atradis arī izteiksmi sava paša dvēselei: „... jo kas var būt skaistāki, kā rakstīt par cīnītājiem, cīnīties un ciest tiem līdzī, ar katru vārdu — cirtieņu pagātnes varām, ar katru vārdu — „ozīannā!“ nākotnes pestītājiem spēkiem.“**) Tas nozīmēja līdzī cīnīties, līdzī cīņā gaviļēt — cīnīties ne tikai par sabiedriski vērtīgu saturu, bet arī par jaunu formu, jauniem mākslas virzieniem, kuŗi lauž vecās tradīcijas. Tā kritiķa darbs J. Asaram bija skaista arena cīņai par mākslas un kultūras progresu un pilnību.

Metot tagad atpakaļ skatu uz J. Asara darbību mākslas un literatūras laukā, uz žurnālista un politiķa steigā pastrādāto darbu, J. Asars kā „kulturpropagandists“ starp latvju sīko mākslas un kultūras dzīvi un cittautu kultūras avotiem parādās izcilus kā sevišķi dižēna figūra.

*) „Raksti par latviešu literatūru“ — Kop. r. III sēj. 1 burtn., 96 lpp.

**) „Zilbermaņa impresionisms un kas ar to sakarā“ — Kop. r. I sēj., 2 burtn., 240 lpp.

III

Jānis Asars ir bijis ne tikai mākslas kritiķis, bet arī dzejnieks. Pastāv domas, ka viņš klusībā dzejojis. Ģimnāzista gados viņš sarakstījis kādu romantiska satura stāstu, ko vēlāk iznīcinājis. Bet izmeklēšanas cietumā rakstītā piezīmju burtnīcā uziets kāds baletristisks tēlojums (krievu valodā), ko mēs sauktu par „dzejoli prozā“. Tas ir „Mans pavasaris“, kurā visai nozīmīgi atspoguļojusies J. Asara melancholiskā dvēseles noskaņa un arī — liktenis: savu pavasari viņš gaidījis un — nesagaidījis...

Pievedīsim šo vienīgo tāda veida tēlojumu (no 1902 g. maija):

„Jo es vienmēr gaidīju... Pagāja gadi, pienāca trešais desmits. Un es gaidīju, visvairāk tad, kad iestājās lielā pārvērtība dabā, kad sākās dabas krāšņie svētki. Kad viņa vēl dusēja, saltuma un tumsas važās saistīta, es jau sajutu un sapņoju par viņas atmodu, gaidīju to brīdi, kas saules varenā gaisma viņu atsvabinās. Sapņi paliek arvienu nemierīgāki, ilgas — aug... un piepeši viņš ir klāt! Pirmais uzvaru nesošais stars! Pirmā vēsma, tikko manāma, varbūt tikai iedomāta, tomēr ne-parasta un spēcīga! Katra pilīte, kas krit no jumta, it kā uguns dzirkstele iedegas sirdī. Un visur gaisma un čaloņa, sākumā klusa, tricoša, tad steidzīga, skaļa, un straumes plūst, mutuļo, grauj... Līdz nemaņai vajaga raudzīties un klausīties, vajaga klejot pa ielām bez gala.

Un vajaga gaidīt! Vēl kaut ko. Kaut ko sevim! Manu pavasari, uzvaru nesošais stars! Ir es esmu tās pašas saules bērns, dzīvības spēki manī briest, un man vienam viņus visus nedomināt, bez tava lielā brīnuma!... Reiz nāks lielais brīnums, vēsmas vēsts — tā es sapņoju — un būs piepeši klāt, bet es nezināšu, no kuņģienes viņš un kā viņš atnācis; es tikai atmodīšos kā no miega, atvēršu acis un, neticēdams, vai tas sapnis

vai patiesība, redzēšu sevi viņa varā, kā stipras straumes līdzrauts piliens. Uz kuŗieni? Kādēļ? Atbildes nebūs! Tikai arvienu ātrāk steigsies uz priekšu dzīve, viens pēc otra atvērsies jauni svaigi spēki, neizbaudītas dzīves sajūtas un brīnišķīgu krāsu avoti, līdz viss iegāzīsies gaŗiņu pilnas dzīves bezgalīgā okeanā.

Tā es arvienu gaidīju s a v u pavasari... Gāja gadi, un katru gadu nāca sapņi, nemiers, ilgas, ik gadu spēcīgāki... Raibā cilvēku drūzma ap mani ar skaļu kaisli, smiekliem un asarām; ņur-tur pazib acis, pamirdz smaids, uz brīdi apstaro sārtums seju, balīgi pastiepas roka — uz mani, pret mani? Es stāvēju notālēm, nolūkojos un gaidīju... likās, ka stars kaut kur spīdētu, meklētu mani, lai atsaucos no savas vientulības... Bet es valdīju krūtīs savus sapņus un ilgas — pēc pilnības, ne druskām, pēc neprātīgas kvēles, ne praktiskas sildīšanās, pēc lielā brīnuma, bet ne ikdienišķā piedzīvojuma. Un pirmā tuvošanās smaidiem vienmēr teica: nav tas! nav tas! Un es novērsos un pagāju gaŗām. Gāja gadi, un es gaidīju arvienu kaislīgāk un — gāju gaŗām. Es gaidīju savu, vienīgi manu pavasari! Vēl viens pavasaris, kuŗš patlaban nāk, un es to būšu sagaidījis! Es ticēju, ka tagad to būšu sagaidījis!

Tagad es atrodos ņeit... Es zinu, ka viņš ir atnācis, tur uz ielām, dārzos, mežos. Es domāju par to, kā viņš tur mirdz, smaida un priecājas savā vaļā... Bet es atrodos ņeit, jau sen. Un... un kā tas notikās? Jā, es gulēju. Tad es pēkšņi uzmodos, un tas bija klāt. Es nezīnu, no kuŗienes un kā tas ieradies, es neticēju, vai tas ir sapnis vai patiesība, bet tas jau bija pār mani, un es ieraudzīju jau sevi viņa varā. Un bargā vara mani aizrāva. Uz kuŗieni? Kādēļ? Atbildes nebija, un mani rāva arvienu tālāk — taisni ņausmu bezdībenā. Un lūk, es atrodos ņeit — jau sen. Jau sen krūtīs sāp, galva un rokas dreb: tas no mitruma, tumsas un

smagā pagraba gaisa. Es zinu, ka ilgi šeit nevar izciest. Bet es jau sen esmu šeit. Durvis ar troksni aizcērt, atslēgas žvadz, dzelzs stieņi priekš loga... Tas mans pavasaris? Jo es tā gaidīju šo pavasari.

Ko jūs smejaties!...“*)

Jānis Asars nav atstājis oriģināldzejas, bet viņa dzejiskie tulkojumi liecina nereti par īstu meistarību. Jau „Vārpās“ atrodam veselu rindu Krilova fabulu u. c. tulkojumu. Un var droši teikt, ka šie jauneklā mēģinājumi pieder pie mūsu labākajiem Krilova fabulu atdzejojumiem. Piem. („Sisenis un skudra“):

„Jautru prātu sisenis
Vasarā tik dziesmas vija;
Ir ne manīt nemanija,
Kad jau klāt bij rudenis.
Nodzelt, nokalst meži, lauki;
Nava vairs tik silti, jauki,
Kā zem katras lapiņas
Kad bij plnām baribas.
Viss pagalam: ziema klātu,
Trūkums, bads sāk tuvoties;
Sisen's nebeldz ligsmoties:
Kas nu gan vēl dziedāt ies
Tukšu dūšu, bēdu prātu!“ u. t. t.

„Vārpu“ II burtnīcā (1895) atrodam kādu itaļu dzejnieka Antonija Gvadaņolija gaŗāka dzejojuma „Sievas mēle“ atdzejojumu, kur 34 sekstinu pantos J. Asars parādījis īstu virtuozitāti ritmā un atskaņās. Piem.:

„Nu paklau nu! Es rādu paša kaunu,
Un šis par to nu mani ņem un lamā!
Es plāpa? Ko tev tagad daru jaunu?
Bet nu uz priekšdienām gan es šai namā
Tev parādīšu, kā man klusēt būs:
Nu došu tev, līdz mēle sausa žūs!“

Tie bija pagaidām tikai jaunības mēģinājumi. Vēlāk, izmācījies vai v'sas Eiropas valodas, J. Asars ļoti daudz

*) Nodrukāts „Izglītībā“, 1910, 881—882 lpp.

lasa un, sekodams Eiropas dzejniekiem, bieži arī tulko — to, kas viņam pašam visvairāk radniecīgs. „Pie viena autora Asars nekavējas ilgi. Viens, otrs dzejolis — pietiek! Var redzēt, ka viņš lasa milzumu. Ieskatoties viņa tulkojumos, nāk arvienu jauni vārdi, arvienu citi: Krilovs, Hofmans f. Fallerslebens, Fontans, Antonio Guadanoli, Knuts Hamsuns, Klara Fībig, Andrē Terjē, Helene Böhlaus u. t. t. . . . kamēr nobeidzas šī rakstnieku gaŗā rinda ar Ibsenu, Gabrieli d' Annuncio un Cezaru Flaišlenu. Nav iespējams te uzskaitīt visus tos darbus, kurus Asars tulkojis, ne visu to autoru vārdus, kurus dzejas, stāstus, dramas viņš sniedzis latviešiem.“ *) Un tanī pat laikā, kad J. Rainis ķeŗas pie „Fausta“ tulkojuma, J. Asars nopietni domā par Dantes atdzejošanu, bet šis nodoms gan palicis neizpildīts.

Vairāki J. Asara atdzejojumi uzņemti Žvārguļa un Plūdoņa antoloģijās. Bet savu labāko skandējumu viņš parādījis Sirenetes dziesmā („Džokondā“):

„Mazmāsiņas septiņas
 Uzaugām pie māmiņas.
 Avotiņā ieraudzījām,
 Ka mēs visas skaistas bijām.
 Rātīn rāja māte mūs:
 Ne no nledrām malze būs,
 Ne no ēršķļem viņu smelti,
 Zālī vērp un aust īr velti.
 Bet mēs skaistas visas bijām,
 Avotā to ieraudzījām.

Pirmai zelta ratiņš tikās,
 Vērp tās prieks un laime likās;
 Otrā austu audekli,
 Kāro zelta atspoli;
 Šūt les trešā mazmāsiņa,
 Ja būs zelta adatiņa;
 Galdu klāt grib ceturtā,

*) Antons — „Jānis Asars“, „Izglītība“ 1909, 113 lpp.

Zelta kausus galda tā;
 Plektai māsai gulēt prātā
 Gultā, zelta segām klātā;
 Sestai sapņot nakt' un dien'
 Arī zelta sapņus vien.
 Septītā tik dzledātāja
 Dziesmu dziesmas skandināja,
 Negaidīja cita prieka,
 Negribēja It nenieka.“*)

Ja savās kritikās un teoretiskos rakstos cīnījās un cieta līdzī ar katru vārdu par zināmu pārliecību, tad dzejas darbu tulkojumi viņam pašam bija kā atveldze, un dzejas dzīvos vārdus kā krāšņus ziedus viņš centās mest vienu pēc otra mūsu literatūras sīkrožu dārziņā. Arī uz to viņu modināja „kultūras slāpes“, tieksme pēc cittaute kultūras avotiem, un līdz ar to šī darbā atrada iemiesojumu viņa neapšaubāmais dzejnieka instinkts.

IV

J. Asars bija ļoti daudzpusīgs cilvēks. Viņš zināja un saprata, ka kultūra ir nevien māksla, bet arī zinātne. Un viņš kalpoja arī tai. Jau kā ģimnāzists viņš ķērās pie Bokļa Augļijas kultūras vēstures. Par sabiedrisko zinātņu jautājumiem viņš interesējās arī turpmāk, bet studijas Rīgas politehnikas ķīmijas nodaļā to galvenām kārtām saistīja pie dabaszinātnēm, sevišķi pie ķīmijas. Tā rodas viņa pārstrādātā Lasar-Kona „Ķīmija ikdienišķā dzīvē“, 2 daļās (iznākusi Der. Grām. Nod. izdevumā), kas bija rakstīta zinātnes popularizācijas nolūkā. 1899 g. „Mājas Viesa Mēnešrakstā“ parādījās plašāks apcerējums „Spektrālanalīze“, kas izpelnījās godalgu. Vēlāk J. Asars sniedza veselu sēriju līdzīgu rakstu: par slavenajiem ķīmiķiem Justu Lībiģu („M. V. M.“, 1903) un Vilhelmu Ost-

*) Kop. r II sēj., 2 burtn., 99 lpp.

valdu („M. V. M.“, 1904), „Jaunākie panākumi ar elektrību“ („M. V. M.“ 1904), „Radijs un kas ar to sakarā“ („M. V. M.“, 1904) u. c. Bet viņu interesē arī vispārēji dabaszinātņu filosofijas jautājumi, kā tas redzams no raksta „Modernā dabas filosofija“ („M. V. M.“, 1904). Sevišķi viņu interesē enerģētikas teorija, kuŗu reprezentē viņa iecienītais ķīmiķis Ostvalds. Viņš raksta arī „Kā izpētīt smadzeņu būvi?“ („M. V. M.“ 1903), jo arī šādā jautājumā viņš var pieskārties plašai un daudz aptverošai dabas filosofijai. Te izpaudusies arī viņa tieksme uz zinātnieka pētišanas darbu: „Tikai tas var baudīt isto atzišanas laimi, kas līdz ar dabas pētnieku spēj pats pārdzīvot visu pētišanas gaitu, skaidri pārredzēt, no kādiem tiešu novērojumu un spriedumu avotiem izceļas katra zinātniskas teorijas strāva.“ Bez daudzajiem rakstiem vairākos „M. V. M.“ gada gājumos, J. Asars rakstījis arī čakli Konversācijas vārdnīcā — kā par ķīmiju, tā arī par daudziem citiem zinātniskiem jautājumiem. Tiem pievienojas vēlākie raksti žurnālā „Rīts“, kā arī grāmatas „Kā Baltijas muižniecība tikusi pie savām privilēģijām?“ un „Spīdzināšanas Baltijā“ (interpelācijas materiāli), kuŗas abas iznāca Pēterpilī 1907 gadā.

J. Asars galvenām kārtām ir zinātņu popularizētājs, ne zinātnieks parastā nozīmē. Viņa nolūks ir citāds, — tāds, kādu viņš redz arī Ostvalda darbībā: „Senāk bij“ rets gadījums, kad kāds slavens zinātņu vīrs stājās plašākas publikas priekšā un gribēja arī to mācīt. Drīzāk ieskatīja tādu zinātņu popularizēšanu par zinātnes profanāciju. Tagad arī šie uzskati ir mainījušies. „Kas tu esi un ko tu spēj, to tu esi parādā savai tautai“, skan Ostvalda devīze. Un tāda pat ir arī J. Asara devīze. Viņš raksta populārus apcerējumus un lasa neskaitāmas publiskas lekcijas par dažādām zinātņu nozarēm.

Bet kulturas ceļš caur rakstiem un priekšlasījumiem nebija tas galvenais. Pirmā vietā bij skola. Un tādēļ Jānis Asars liek savu roku arī pie tā dārba, kas bija iekustināts progresīvo skolotāju aprindās. Viņš piedalās slepenās skolotāju sapulcēs, sevišķi interesējas par skolu programmu. 1904 g. rudenī vienā no šādām sapulcēm, starp citu, nolemj, ka skolu programmas un iekārta pamatīgi jāpārstrādā un jāizved dzīvē revolucionārā kārtā. Programu projektus izstrādā pulciņš skolotāju: Indr. Ritiņš, J. Plāķis, J. Celms, Zeļenko u. c. Tā radās materials tai tautskolas programai, kuŗu J. Asars galīgā redakcijā cēla priekšā 1905 g. novembrī pirmajam tautskolotāju kongresam un kuŗā, pēc J. Ritiņa liecības, „bija viens no galvenajiem kongresa idejiskiem fokusiem*). Tā parādījās arī drukā, ar vienkāršu virsrakstu: „Mūs u tautskola“ (kop. r. IV sēj.). 1905 g. rudenī tā cirkulēja kā revolucionarajā skolotāju daļā, tā arī starp skolēniem, un dabūja nosaukumu: „jaunā programma“. Tanī gan neietilpa sīki izstrādāta programma, bet viņā bija nosprausti atjaunotās latvju tautskolas principi, un sevišķi jaunās paaudzes vidū šai grāmatiņai bija ļoti svarīga nozīme.

„Tad jele to vienu mācību būs šis 1905 gads uz visiem laikiem mums iededzinājis sirdī: mūsu liktenis stāv mūsu pašu rokās! Neviens mums nevar palīdzēt, ja mēs to paši nedaram! Un redzi: viens kopīgs darbs jau labu brīdi klaudzina pie tautas durvīm: tautskolas atjaunošana.“ Tā iesākās šī mazā, anonīmā brošūriņa. Viņas autors vēro, ka skolas atjaunošanas labā dzird spriedumus, bet neredz darbu. Bet „spriedumi ir jāpiepilda! Pēc vārdiem jāstājas pie darbiem!“ Un J. Asars ir tas, kas uzsāk praktisko darbu: uzstāda atjaunotas tautskolas

*) Skolotāju Gada grāmata 1923, 9 lpp.

principus. Viņa „pamatlikumi“ ir: 1) pagarināts skolas laiks (6 g.); 2) mācības jāpasniedz mātes valodā; 3) skolai jābūt praktiskai dzīvei piemērotai un 4) skolai jābūt šķirtai no baznīcas. Sīkāk iztirzājot atsevišķo priekšmetu programmu, J. Asars pirmā vietā stāda mātes valodu, pie kuŗas pieder arī latvju rakstniecības vēsture un teorija un latviešu kulturas vēsture. Otrā vietā viņš stāda dabas mācības, trešā — rēķināšanu, tad kā atsevišķi priekšmeti nāk krievu un vācu valodas; vēstures mācību viņš saprot kā materialās kulturas, saimniecības un sabiedrisko vēsturi; ģeografija jāsāk ar dzimteni; no mākslām šini programā ietilpst dziedāšana un zīmēšana; beidzot, šini programā ieslēgta arī likumu zināšana, tautsaimniecība un socioloģija. Kā redzams, šī Asara skicētā tautskolas programa ir noderējusi par pamatu mūsu skolas izveidošanas darbam nākošos skolotāju kongresos, un zināmā mērā tās realizētas Latvijas neatkarības laikā.

Skolas audzināšanas mērķis J. Asara formulējumā ir — „tautas laime un labklājība“, kuŗu tā sasniedz, audzinot „apzinīgus cilvēkus“. Jo vairāk tādu ir tautā, jo vairāk nodrošināta ir tautas labklājība. Tautskolai jā māca saprast ārpasaule un sabiedriskā dzīve un jāsniedz audzēkņiem viss, kas vajadzīgs, lai tie, skolu atstājuši, varētu paši turpināt visu cauru mūžu savu izglītību, lai „kulturas līdzekļi būtu katram saprotami un izlietojami“. Šis „Mūsu tautskolas“ rindas ir derējušas par pieturas punktu latvju skolas nākotnes veidotājiem kā 1917 g. kongresā, tā arī turpmākā darbā.

Beidzot — kā J. Asars iedomājas latvju tautskolas atjaunošanas praktisko izvešanu? „Nekad tautskolu neatjaunos skolotāji vien, ja aiz viņiem nestāvēs kā viens vīrs visa vietējā sabiedrība... Tas izdosies tikai tad, ja tautskolas atjaunošanas lieta taps visas tautas lieta.“ J. Asars saprata, ka tautskolas nākotne ir reizē

arī demokrātijas un darba tautas nākotne: „No viņām līdz šim ir atkarājusies viņas nākotne, no viņām tā atkarāsies joprojām.“ Un arī otrādi: „Istas tautskolas var ierīkot un uzturēt tikai tautas visplašākās aprīnās, tās, kam viņu visvairāk vajaga.“ Jo „nav galvenā lieta, ka vispār pastāv tautskolas un ka mūsu bērni tās apmeklē, bet ka tanis valda demokrātisks gars.“*)

J. Asara kaps Jēzus draudzes kapos.

V

Jānis Asars pats kā cilvēks bija kluss un lēns — „taisni pretstats savam garīgam lielumam. Viņš bija

*) Skat. Kop. r. IV sēj., 179—180_lpp.

maza, pat sīka auguma. Uzkrītošs no pirmā acu uzmetiena bija viņa asais profils, vispār inteligēntais skats. Augsta piere, slaīks, taisns deguns, bāls, domu un skumju pilns vaigs, domīgas, lielas, ilgu pilnas acis, melni mati, stāvu valkāti — lūk, Asara portreja, cik to īsos vārdos ar spalvu var uzvest." Tā viņu raksturo Antons, līdzās ārējai portrejam sniegdams arī dvēselīgo attēlu: „Satiksmē viņš kluss, domīgs. No cilvēkiem labprāt izvairās, lai vairāk atliktu laika vientulībai — studijām. Pie cilvēces gara milžu uzkrātiem garīgo bagātību apcirkņiem viņš atrod īsto vietu sev, bet ne mieru.“*)

Lielāko daļu no savas milzīgās enerģijas viņš arī iellicis šinī vientulīgā un klusā darbā — laikrakstu redakcijās, mājās, vientuļā istabiņā pie grāmatām apkāpauta galda. Bet šis raksturojums tomēr paliktu nepilnīgs, ja mēs neiedomātos vēl Jāni Asaru kā tautas tribunu — uz tribīnes pār ļaužu galvām. „Uz tribīnes“, saka A. Gulbis, „tur Jānis Asars bija savā visistākā elementā: viņam vārds sakusa ar vārdu, domas dzima un plūda kā upe pavasarī. Auditorija, vienalga, vai taņi bija tūkstoši cilvēku vai arī tikai viņa tuvākie biedri, bija viņam tikpat kā dzejniekam neaprakstīta lapa, pār kuŗu tas valdnieks. Viņš nebija no tiem tautas tribuniem, kuŗi, vērodami auditorijas psiholoģiju, padodas savu klausītāju iegribai un runā aplausu dēļ — viņš valdīja savu auditoriju un disciplinēja to. Tāpēc viņš un Jansons bija revolucionarās tautas mīluļi.“**)

Kā runātāju viņu līdzīgi tēlo arī Antons, J. Asara laika biedrs: „Ja kā liels runātājs minēts Kronvalda Atis tautiskajā laikmetā, tad, liekas, ka otrs tāds vēsturisks runātājs atzīmējams — Asars. Viņa oratora dā-

*) „Jānis Asars“ — „Izglītība“ 1909, 155 lpp.

***) „Pēc slmsts gadlem“, 155 lpp.

vānas bija tiešām lielas. Viņa vārdiem bija tas brīnuma spēks — aizraut, pārliecināt, sajūsmināt, ieliesmot klausītājus. — Uz lētiem efektiem Asars nespekulēja. Viņš bija cauri un cauri nopietns un dziļš. Šad un tad viņa runas sparīgākajai plūsmei pamirdzēja cauri humora un satiras dzirksteles. Runāja viņš ātri, lietišķi, bez frāzēm. Ar pirmo vārdu viņš tūlit bija lietai pie kodola, un tad viņa runa devās strauji tālāk kā kalna celš, atklādama mums te vienu gleznu, te otru, te plaisas un kritumus, kuŗiem jāpaiet gaŗām, te mirdzošus domu un centienu kalngalus, kuŗi jāsasniedz... Vārds pie vārda rindojās un virknējās viņa runās tik piekļāvīgi un graciozi, ka klausītājs pārdzivoja lielu estetisku baudu, tās dzirdot. Likās — runāšana bija Asara īstais elements. Viņa kolosalās zināšanas bij stingrs pamats, uz kuŗa nostāties, viņa dzejnieka talants un daba tam darīja iespējamu ielikt runās sirdi, jūsmu, viņa ideali un ticība uz nākotni tam deva neizsīkstošu, aizraujošu iedvesmi. Viņa runām piemita netikvien kodolīgums, jūsma, gracija, bet — arī asprātība un vajadzības gadījumā arī asums. Kā rakstniecībā Asaram bija savs īpatnējs stils, tā tas bij arī viņa runās, kuŗas bij arvien niānsētas, noskaņotas, pat tad, kad momentāli bija jāizsakās par kādu lietu — vienalga par kādu.“*)

Darbs redakcijā, apspriedēs, centralkomitejas sēdēs u. t. t. bija kluss, uz āru neredzams — to vēl glabā tikai nedaudzu laika biedru atmiņa. Tā atbildība, ko viņš līdz ar J. Jansonu, J. Ozolu un citiem sajuta kā revolucionārās kustības vadoņi, bija liela un grūta, un lielākos, cildenākos, arī traģiskākos momentus ir aiznesuši līdz viņi paši — J. Asars un J. Jansons. Bet 1905 g. laikmeta paaudze, tautas masas savā sirdī glabā ļoprojām to diženo tēlu, kāds bija Jānis Asars tautas sapulcēs,

*) „Jānis Asars“ — „Izglītība“ 1909, 103 lpp.

lielajos mītiņos — pēc 17 oktobra manifesta — „Lēģerlaukā, Grīziņkalnā pie simtu tūkstošu lielas publikas un Aŗmatnieku biedrības, vācu teatŗa (tagad Nac. operas), Latvieŗu biedrības un citās lielajās zālēs*)...“ Tādu tauta pazina Jāni Asaru — kā savu brīvības ģeniju un apustuli.

Tādu lai tauta viņu glabā arī joprojām. Viņš tieŗām bija tautas ģenijs.

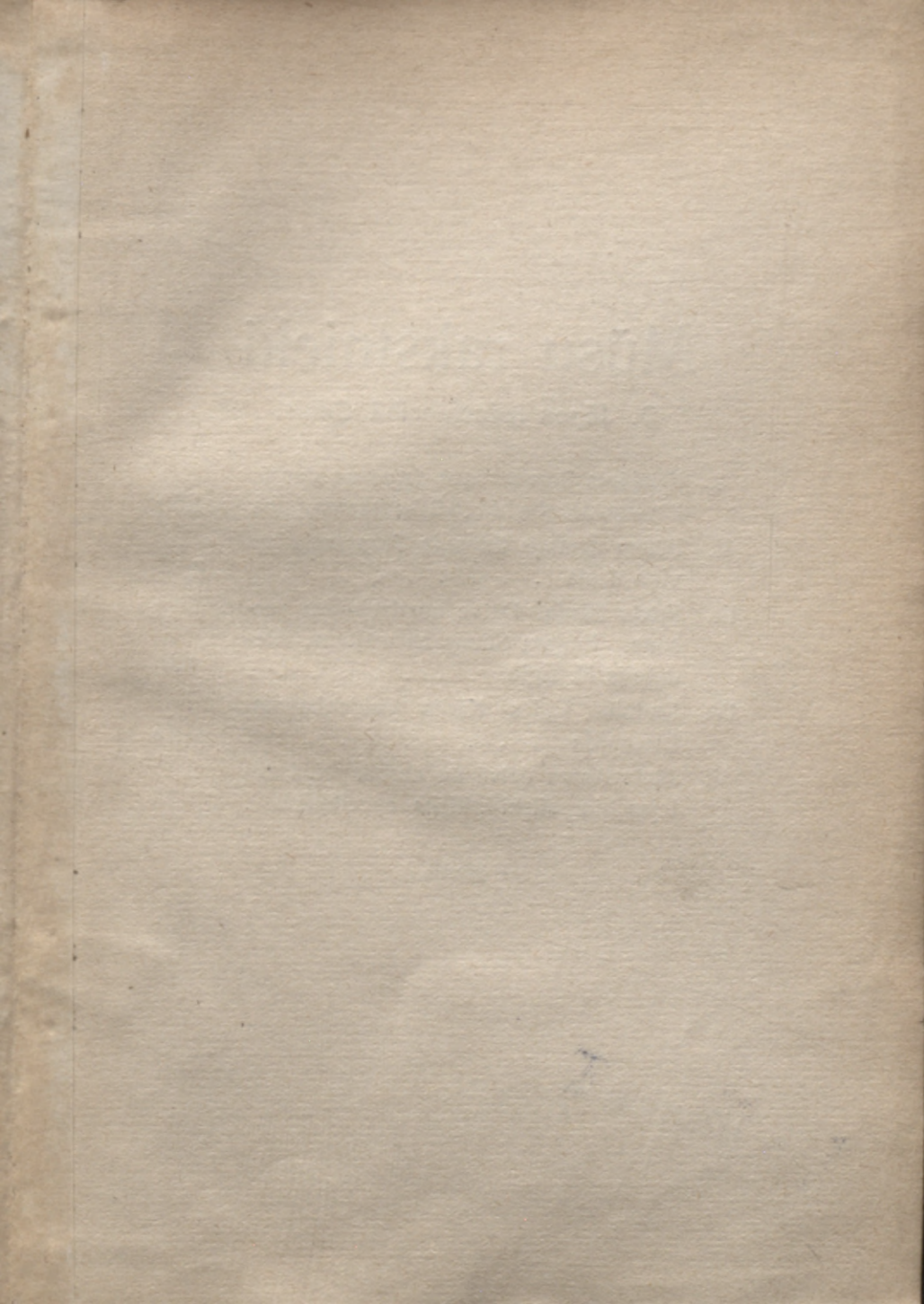

*) Indr. Ritiņš — „Atmiņas par Jāni Asaru“, Skolotāju Gada grāmata 1923 g., 9 lpp.

Literatura par J. Asaru:

- Antons — „Jānis Asars“. Literāriska un biogrāfiska studija. „Izglītība“, 1909.
- „ — „No tautiskā romantisma līdz vēsturiskajam materialismam“. „Vārds“ I, 1912, 4 nod.: „Dekadentisms un vēsturiskais materialisms“.
- A. Upītis — „Jānis Asars par mākslu“. „Izglītība“, 1910.
- „ — „Latviešu jaunākās rakstniecības vēsture“, 1921, II, nod. „Jaunromantisma teoretiski“.
- K. Dziļleja — „Jānis Asars“. „Domas“, 1924.
- R. Drīlis, K. Dziļleja, A. Kurcijs, R. Sēlis — rakstu krāj „Jānis Asars“. Biogrāfija. Atmiņas. Māksla. Zinātne. „Mūsu tautskola“.
- Indr. Rītiņš — „Atmiņas par Jāni Asaru“. „Skolotāju gada grāmata“, 1923.
- V. Markaus — „Jāņa Asara 15 gadu nāves dienā“. „Latvju grāmata“, 1923, № 9/10 (ar J. Asara rakstu rādītāju 1906—1907 g.).
- A. Gulbis — „Pēc silts gadlem“. (Romanā patiesīgi notēlotas vairākas epizodes no J. Asara dzīves.)
- A. Austrīņš — „Gažā jūdze“. („Ritums“, 1925. Šīnī romanā skicēti daži vilcieni no J. Asara dzīves Somijā.)

L. 4022

Mūsu rakstnieki

O. Jēpes izdevniecībā Cēsis.

I.	Krišjānis Barons savā dzīvē un darbā. Līgotņu Jēkaba biografisks raksturojums	1.50
II.	Pētera Ērmaņa Edvards Treumanis un viņa dzeja	1.—
III.	Fricis Bārda . Dzīve un dzejnieka persona. Edgara Sūnas apcerējums. Rediģejis K. Egle	2.50
IV.	Rudolfa Egles Kārlis Veidenbaums . Biografija	—75
V.	Jānis Asars dzīvē un darbā. K. Dziļlejas biografiski-kritisks apcerējums	—75

44000 17 NOV. 1925

120

LATVIJAS NACIONĀLA BIBLIOTEKA

0304017189

